

Арусханян Л. Л.

Студентка Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

НАГІРНИЙ КАРАБАХ—ТОЧКА ПЕРЕТИНУ ІНТЕРЕСІВ ВЕЛИКИХ ДЕРЖАВ

Розглянуто витоки конфлікту, позиції великих держав та суперечності між ними щодо врегулювання Нагірно-Карабаської проблеми у XXI столітті.

Ключові слова: Азербайджан, Нагірний Карабах, Вірменія конфлікт, США, РФ, Туреччина, Іран.

Нагірно-Карабаський конфлікт є одним з найбільш довготривалих у сучасних міжнародних відносинах. Сьогодні цей конфлікт двох держав—Вірменії та Азербайджану, став точкою перегину інтересів цілої низки держав перш за все США, РФ, Ірану та Туреччини. Насамперед зацікавленість США та РФ робить практично неможливим остаточне врегулювання конфлікту в Нагірному Карабасі у коротко-строковій перспективі.

Нагірний Карабах був автономною областю Азербайджанської РСР, яка в умовах кризи радянської влади у 1991 році проголосила про створення Нагірно-Карабаської Республіки, що спровокувало активізації воєнних дій та безпосередню участь Вірменії на знак підтримки вірменського населення. Кровопротитна війна тривала до 1994р. й закінчилася важкою перемогою провірменських сил й підписанням Бішкекського протоколу про припинення вогню. Однак й досі тривають суперечності щодо визнання міжнародно-правового статусу Нагірно-Карабаської Республіки. Відтак, НКР не має міжнародної правосуб'єктності. Тому, її роль у сучасних міжнародних відносинах визначається іншими акторами [2].

Безрезультатною в практичному вимірі є діяльність Мінської групи покликаної стати переговорним майданчиком для протидіючих сторін. Вже у 2007 р. в Мадриді міністри закордонних справ Росії, США, Франції на зустрічі голів урядів ОБСЄ запропонували конкретний план врегулювання конфлікту, а саме:— вірменська сторона повинна звільнити на першому етапі п'ять з семи окупованих районів Азербайджану,

куди почнуть повертатися азербайджанці; — в зону конфлікту повинні бути введені міжнародні сили з підтримки миру — миротворці; — після цього протягом 10–15 рр. буде проведений референдум, який визначить й закріпить статус республіки [4].

Ці пропозиції, як й попередні не були прийняті Вірменією та Азербайджаном через протилежні позиції сторін. Складність остаточного врегулювання конфлікту відображається, як зазначалося вище, не тільки відносинами Вірменії та Азербайджану, а у відмінних підходах США й РФ. Кожна з них переслідує власні цілі, реалізує стратегічні проекти, які напряду чи опосередковано зачіпають інтереси та подальшу долю Нагірно-Карабаської Республіки. Тому, часто складається враження, що сторони зацікавлені у збереженні існуючого статусу-кво.

Так, в США незважаючи на існування протилежних позицій, навіть в Конгресі, одна частина виступає з підтримкою Азербайджану, інша — вірменське лобі, — Вірменії. Більшість найчастіше виражає свою прихильність до Азербайджану. Це пояснюється, стратегічною метою американців, а саме, реалізація своїх зовнішньополітичних та економічних інтересів у Центральній Азії, через, звісно, налагодження контактів в регіоні Південного Кавказу.

Азербайджан можна вважати досить впливовим партнером в Південній Азії. Насамперед це пояснюється, наявністю в державі значної кількості енергоресурсів. Азербайджан зміцнює свої позиції й через розробку ряду грандіозних енергопроектів націлених на, так би мовити, обхід Росії й зменшенні залежності від неї в транспортуванні нафти. В цих проектах США разом з Великобританією є основними фінансовими партнерами. Наприклад, нафтопроводи: — Баку-Тбілісі-Джейхан слугує для транспортування нафти з Каспію до турецького порту Джейхан; — Баку-Тбілісі-Ерзурум (Туреччина), планується до 2017р. збільшити маже вдвічі існуючий об'єм транспортування; — Трансанатолійський газопровід між Азербайджаном й Туреччиною; — Трансандриатичний реалізує постачання зі Близькосхідного регіону й Каспію до Європи [1].

Отже, наявність цих проектів свідчить про серйозність намірів Азербайджану щодо диверсифікації енергопостачання та активну участь й допомогу США щодо протидії РФ.

Більше того, Азербайджан — країна, яка підтримує операцію під егідою НАТО в Афганістані. Так, з одного боку США вже заявили про вивід військ до кінця 2014 р. однак поки цього остаточно не сталося, Азербайджан продовжує грати роль воєнного партнера США, підтримуючи «Північну розподільну мережу» НАТО, запущену в 2009 для

перевозки нелітаючих вантажів до Афганістану. Навіть тут можна простежити протистояння США з РФ, але вже з ситуацією, пов'язаною з подіями в Україні. Бо РФ може в подальшому блокувати транспортування вантажівок для підтримання окупаційних сил, а в подальшому для вивезення обладнання. Хоча вже запущений західний маршрут «Північної розподільної мережі» через Каспій з активною участю Азербайджану. Тому підтримка держави з боку США в питанні Нагірного Карабаху є досить зрозумілою.

Слід зазначити, що США також намагаються використати Нагірний Карабах через політичне послаблення Вірменії. Справа в тому, що наразі в Республіці спостерігаються негативні сплески народних мас, спричинених не задоволеністю щодо правління Сержа Саргсяна та його досить вразливої позиції в питанні Нагірного Карабаху. Навіть, міністр закордонних справ Раффі Ованісян (1991–1992рр.) нещодавно відмітив: «Для влади Вірменії краще визнати НКР, а не проголошення незалежності». Тож цілком не дивно буде використання подій в державі Заходом, до такої моделі можуть підключитися й прозахідні представники владних структур Вірменії.

Незадоволеність викликає з боку США й повна орієнтація на Митний Союз. Запланований візит Джона Керрі до Азербайджану буде також поки що на рівні переговорів, але все ж таки, спрямованим на вибудовування механізму віддалення НКР від Єревану.

Таким чином, США використовують ситуацію навколо Карабаху в вигідному для себе руслі з метою дискредитації Росії як посередника неспроможного регулювати ситуацію в регіоні та просування власних інтересів, адже, як вважають, Нагірний Карабах—це ключ до Південного Кавказу.

Наступним великим гравцем в регіоні є Російська Федерація. На сьогодні немає чітко вираженої позиції Росії щодо проблеми врегулювання даного конфлікту. Вона виступає в рамках ініціатив ОБСЕ за: мирне врегулювання без використання сили: «Ми виступаємо проти нав'язування учасникам конфлікту будь-яких рецептів ззовні і виходимо з того, що головна відповідальність за остаточний вибір повинна лежати на самих азербайджанців і вірмен; Росія була б готова підтримати той варіант вирішення проблеми, який влаштує всі залучені сторони, а у разі досягнення компромісної домовленості—виступити гарантом врегулювання; на наш погляд, життєздатним буде таке рішення проблеми, яке дозволить повернути стабільність і спокій в Закавказзі, а у постконфліктний період допоможе зберегти історично сформований там

геополітичний баланс сил, не приведе до перетворення регіону в арену міжнародного політичного і військового суперництва» [5]. На перший погляд з офіційної заяви нібито все зрозуміло, нейтральна позиція за мир в регіоні однак, де-факто, ця країна активно підтримує провірменську сторону.

Це пояснюється наявністю в Росії глобальних проєктів щодо Євразійського економічного Союзу, а звідси й активна робота по залученню до кола своїх партнерів держав-прихильниць Російської Федерації, а Вірменія не є виключенням. При чому Російська Федерація робить ставку не тільки на Вірменію, але й Азербайджан. Щодо Вірменії, — то яскраво можна простежити надмірний вплив РФ на її внутрішню та зовнішню політику. Яскравим свідченням цього є різкий поворот європейського вектору зовнішньої політики держави в бік Митного Союзу й повна відмова на офіційному рівні від будь-яких переговорів щодо асоціації з ЄС. Багато дослідників вважають, що підписання договору свідчило би про визнання поразки з боку Вірменії в питанні Нагірного Карабаху, бо однією з умов вступу до Євразійського Союзу є визнання територіальної цілісності інших держав. Хоча з іншої сторони, у період переговорного процесу щодо асоціацій на цій умові не робився такий високий наголос. Тому, можна вважати, що зміна орієнтації, зумовлена передусім впливом РФ як гаранта в рамках Організації договору про колективну безпеку щодо підтримки зокрема в питанні врегулювання проблеми Нагірного Карабаху.

Крім того, слід зазначити, що РФ не є тільки партнером Вірменії, але й на сьогодні активно підтримує зв'язки з Азербайджаном. Як відомо вона є одним з основних постачальників зброї до країни, що може використовуватися проти Вірменії. Останній контракт був підписаний на суму майже в 1 млрд. доларів. Фактично здійснюється підтримка Азербайджану в рамках його політики переозброєння, тому в таких умовах подвійної гри, ситуація навколо Нагірного Карабаху, а разом й Вірменії є дуже вразливою.

Участь Туреччини в питанні врегулювання проблеми Нагірного Карабаху є очевидною. Тут вона без сумніву підтримує Азербайджан вважаючи на етнічну та релігійну близькість держав. Туреччина має ряд домовленостей з сусідом щодо укладення договорів про постачання зброї. Однак, не можна оминати той факт, що вже в 2009р. політика Туреччини була націлена на встановлення дружніх відносин з країнами регіону, основна увага приділялася Вірменії. Цюрихські домовленості мали за мету встановити нарешті офіційні відносини й остаточно врегу-

лювати проблему кордонів. Звісно такі кроки викликали незадоволеність з боку Азербайджану, збільшилися внутрішні суперечки щодо переговорів як в Туреччині, так і у Вірменії, тому вже в 2010–2011рр. процес ратифікації домовленостей був загальмований. Сьогодні суперечливі тенденції між Вірменією й Туреччиною в регіоні присутні. Неможливість знаходження компромісу зумовлена рядом факторів як історичних, політичних, так й релігійних. Яскравим прикладом, є проблема визнання геноциду вірмен. Тож, на наш погляд, Туреччина може використовувати Нагірний Карабах, через тісне співробітництво з Азербайджаном, аби збільшити протистояння з Вірменією. Хоча слід зазначити, що Вірменія теж не готова до конструктивного діалогу з Туреччиною, а тим більше в рамках проблеми Нагірного Карабаху.

Наступною країною, яка заслуговує на увагу у дослідженні даного питання є Іран. Ця держава підтримує більше провірменську позицію, ніж проазербайджанську. Це пов'язано з відцентрованими тенденціями в самому Ірані, а саме з територією на півночі держави «Іранський Азербайджан». Тому, Іран може використати фактор підтримки Вірменії щодо Нагірного Карабаху для протидії Азербайджану.

Однак, слід зазначити, що останнім часом, Іран все частіше наголошує на «балансі сил» в регіоні, а між тим в разі послаблення однієї сторони, може надати допомогу іншій, аби забезпечити собі роль вагомого гравця.

Політика Ірану щодо Нагірного Карабаху відображається перш за все наступними підходами офіційного керівництва: — виходячи з власних безпекових міркувань Іран все частіше наголошує на тому, що конфлікт повинен бути врегульованим регіональними акторами, як наприклад: Грузія, Вірменія, Азербайджан, Туреччина, Іран та Російська Федерація; — продовження конфлікту може спровокувати значний потік біженців до іранської території. Так, Іранська влада доклала чималих зусиль аби перешкодити притоку азербайджанських біженців на свою територію у вересні 1993 р., коли спалахнули бої в Нахічевані і близько 200 тис. людей наблизилися до кордонів Ірану; — Іран також має історичні протиріччя з Туреччиною й на сьогодні ситуація в міждержавних відносинах набагато не покращилася. Тому Іран не поділяє думку США щодо Туреччини, які роблять ставку на неї, як регіонального партнера й державу, здатну подати приклад іншим в питаннях економічного розвитку. Тому Іран може «грати» на протиріччях між Туреччиною, Вірменією та Азербайджаном з метою протистояння Заходу [6].

Тож політику Ірану щодо Нагірного Карабаху й ситуації навколо нього може звести до наступного: — перш за все Іран зацікавлений в підтриманні балансу сил; — недопущенні появи в регіоні західних гравців; — збереженні існуючого статусу-кво.

Таким чином, підбиваючи підсумок, можна стверджувати, що Нагірний Карабах є точкою перетину інтересів великих держав. Напряму чи опосередковано через підтримку основних учасників конфлікту Азербайджану, Вірменії, невизнаної Нагірно-Карабахської Республіки (активна участь Ірану) регіональні чи позарегіональні актори переслідують власні цілі для протидії тій чи іншій державі Південного Кавказу. Також, на нашу думку, остаточне врегулювання проблеми в довгостроковій перспективі без участі великих держав неможливе, а оскільки вони поки в цьому незацікавлені, статус «замороженого конфлікту» збережеться ще на довго. А в короткостроковій перспективі спостерігатимуться періодичні сплески народних мас, загострення ситуації на кордоні, будуть проводитися традиційні переговори в рамках Мінського групи, але не більше.

Список використаних джерел:

1. Азербайджан через два місяця откажется от российского нефтепровода, — [Електронний ресурс]: режим доступу: <http://odessa-daily.com.ua/news/azerbajdzhan-cherез-dva-mesyaca-otkazhetsya-ot-rossijskogo-nefteprovoda-id60351.html>
2. История Нагорного Караба, — [Електронний ресурс]: режим доступу: <http://www.gandzasar.ru/nagorno-karabakh.htm>
3. Нагорный Карабах: нерадостные перспективы, — [Електронний ресурс]: режим доступу: <http://www.belvpo.com/ru/24667.html>
4. Мадридские принципы для Карабаха: Дьявол в деталях, — [Електронний ресурс]: режим доступу: http://vaug.ucoz.ru/news/madridskie_principy_dlja_karabakha_djaval_v_detaljakh/2010-07-15-169
5. Минская Группа ОБСЕ обсудит в России новые пути диалога между сторонами нагорно-карабахского конфликта, — [Електронний ресурс]: режим доступу: <http://www.trend.az/news/karabakh/2251693.html>
6. Роль Ирана как посредника в нагорно-карабахском кризисе, — [Електронний ресурс]: режим доступу: <http://poli.vub.ac.be/publi/ContBorders/rus/ch0701.htm>

7. Прекратятся ли оккупация Нагорного Карабаха? — [Электронный ресурс]: режим доступа: <http://inosmi.ru/sngbaltia/20131213/215661871.html>

Стаття надійшла до редакції 12.04.2014 р.

Арусханян Л. Л. Нагорный Карабах — точка переплетения интересов великих государств

Рассмотрены истоки конфликта, позиции великих государств и противоречия между ними относительно урегулирования Нагорно-Карабахской проблемы в XXI веке.

Ключевые слова: Азербайджан, Нагорный Карабах, Армения конфликт, США, РФ, Турция, Иран.

Aruskhanyan L. Nagorno Karabakh — point intertwined interests of the great states

The sources of the conflict, positions of the great states and contradictions between them concerning the arrangement of the Nagorno-Karabakh problem in the 21 century is considered.

Keywords: Azerbaijan, Nagorno Karabakh, Armenia conflict, the United States, Russia, Turkey, Iran.

© Арусханян Л. Л., 2014